

Inhoud

De snelste racewagen ter wereld	1
1 De opkomst van de anderen	11
2 De beker vloeit over	16
3 Een niet-westerse wereld?	59
4 De uitdager	97
5 De bondgenoot	139
6 De Amerikaanse macht	177
7 Wat Amerika zich ten doel kan stellen	225
Noten	270
Dankbetuiging	279
Register	282

De snelste racewagen ter wereld

Aan elke gouden eeuw komt een eind. Hoe groter de schittering, hoe dramatischer het einde. De crisis van 2008 was de ernstigste financiële instorting sinds 1929 en heeft tot de diepste economische recessie geleid sinds de Grote Crisis. Geen van de belangrijke gebeurtenissen in het afgelopen jaar is ooit eerder voorgekomen: de vernietiging van ongeveer veertig biljoen dollar aan beleggingen in de wereldeconomie, de nationalisatie van de grootste hypotheekverstrekkers in Amerika, het grootste faillissement in de geschiedenis (Lehman Brothers), de verdwijning van de investeringsbank, reddingsoperaties en stimuleringspakketten tot een bedrag van biljoenen dollars over de hele wereld. We beleven tijden die nog generaties lang stof voor discussie en onderzoek zullen opleveren.

Hoe zijn we hierin verzeild geraakt? Naar mijn mening is de grondoorzaak van deze instorting – ironisch genoeg – succes. De laatste kwart eeuw is een tijdperk geweest van uitzonderlijke groei. De omvang van de wereldeconomie is ongeveer elke tien jaar verdubbeld, van 31 biljoen dollar in 1999 tot 62 biljoen dollar in 2008, en de inflatie is voortdurend op een verrassend laag niveau gebleven. De economische groei heeft nieuwe gebieden bereikt. Terwijl gezinnen in het Westen grotere huizen gingen bewonen en laptops en mobiele telefoons kochten, vonden noodlijdende boeren in Azië en Latijns-Amerika nieuw werk in snelgroeiende steden. Zelfs in Afrika waren mensen in staat hun producten op de wereldmarkt aan te bieden. Overal op aarde

daalden de prijzen van producten, terwijl de rijkdom in de vorm van aandelen, obligaties en onroerend goed geen grenzen leek te kennen. Macro-economische indicatoren maken deze ontwikkeling in één oogopslag duidelijk. In 2006 en 2007, de jaren die het hoogtij van de gouden eeuw markeerden, groeiden 124 van de landen op de wereld – ruwweg tweederde van het totaal – jaarlijks sneller dan 4 procent.

Wat veroorzaakte dit tijdperk van wereldomspannende groei? Zoals ik in het boek in bijzonderheden uiteenzet, was het een combinatie van politieke, economische en technische krachten.

Politiek. De ontmanteling van de Sovjet-Unie leidde tot een periode van betrekkelijke politieke stabiliteit. Tijdens de Koude Oorlog waren tientallen burgeroorlogen, gewapende opstanden en kleine guerrillagroepen door de sovjets gefinancierd – en hun tegenpolen door het Westen. Na de beëindiging van deze grote machtsstrijd waren er minder oorlogen en waren de oorlogen die wel uitbraken minder groot-schalig. Er waren uitzonderingen, zoals het grove geweld in Congo in de jaren negentig en natuurlijk het terrorisme zoals dit ontketend werd door Al Qaida, maar over het algemeen kende de wereld meer vrede en stabiliteit dan hij eeuwenlang had genoten. Het aantal doden als gevolg van politiek geweld daalde gestadig.

Economie. Na de instorting van het communisme was het vrije-marktkapitalisme nog de enige bruikbare manier om een economie te laten draaien, en dit gaf regeringen overal ter wereld een enorme prikkel om deel te gaan uitmaken van het internationale economische stelsel. Nieuwe overeenkomsten en instellingen als de Wereldhandelsorganisatie waren erop gericht handelsbarrières weg te ruimen en de wereld tot één geheel te maken. Van Vietnam tot Colombia beseften regeringen dat ze zich niet konden veroorloven om bij deze mondiale wedloop naar welvaart afzijdig te blijven. Ze namen gezonde beleidsbeslissingen door hun schuldenlast te verminderen en verstorende subsidies op te heffen – niet omdat mensen als Bob Rubin of Hank Paulson hen daartoe dwongen, maar omdat ze er de voordelen van inzagen om die richting in te slaan (en de kosten wanneer ze dat niet zouden doen). Deze

hervormingen trokken buitenlandse investeringen aan en schiepen nieuwe banen.

Tegelijkertijd leerden centrale bankiers de economische cyclus te beheersen en te matigen, en daarmee de grillige uitslagen te voorkomen die banen en spaartegoeden vernietigen en tot onrust en revolutie kunnen leiden. Om de Verenigde Staten als voorbeeld te nemen: tussen 1854 en 1919 brak er om de vier jaar een recessie uit die bijna twee volle jaren duurde. In de afgelopen twintig jaar hebben de Verenigde Staten daarentegen tussen recessies door acht jaar van ononderbroken groei doorgemaakt en duurden de terugslagen maar acht maanden. Deze periode van stabiliteit was de beloning voor een jarenlange strijd tegen inflatie. Met Paul Volcker aan het begin van de jaren tachtig als baanbreker, verklaarden centrale bankiers de inflatie de oorlog, met behulp van de primitieve werktuigen van een monetaire politiek om de prijs van goederen betrekkelijk stabiel te houden. Deze tactiek, die in de loop van de oorlog tegen inflatie steeds verder is verfijnd, werd een van de meest succesvolle exportartikelen van de VS. In 2007 hadden nog maar 23 landen een inflatiecijfer hoger dan 10 procent, en was nog maar één land – Zimbabwe – het slachtoffer van hyperinflatie.

Technologie. De informatierevolutie versnelde de opkomst van één enkele wereldeconomie. De kosten van communicatie kelderden, informatie werd overal toegankelijk en integratie gemakkelijker. Plotse-ling kon een sportwinkel in Nebraska artikelen uit China betrekken, ze aan Europa verkopen en zijn boekhouding laten bijhouden door accountants in Bangalore.

Maar het belangrijkste bijeffect van al deze successen – lage inflatie, mondiale groei, snelle technologische vooruitgang – was arrogantie of, technischer geformuleerd, het wegvallen van risico. Tijdens de jaren negentig en het eerste decennium van de 21e eeuw bleven ondernemers scherp gericht op politieke risico's – de bedreiging van economische groei door coups, terroristische aanslagen en sociale beroering. Maar er waren weinig politieke risico's te vinden. Als er door een coup een nieuw regime aan de macht kwam, had dit regime nog steeds te

maken met alle mogelijkheden en beperkingen van de wereldeconomie. En ondanks terrorisme en incidentele calamiteiten bleef de politieke stabiliteit van de wereld na de Koude Oorlog ongeschonden.

Deze zelfde ondernemers schonken weinig aandacht aan een veel vertrouwder probleem dichterbij huis: economische risico's. Net als Alan Greenspan gingen zij ervan uit dat de groei van complexe financiële producten deze risico's juist verminderde door ze breder te spreiden. Zij geloofden dat een schuldenlast die vroeger als gevaarlijk werd beschouwd, nu hanteerbaar was op grond van wat zij als permanent veranderende omstandigheden beschouwden. Dit leidde ertoe dat beleggers bereid werden om een betrekkelijk lage opbrengst te accepteren voor wat, onder normale omstandigheden, als een gevaarlijke investering zou worden beschouwd. Spreiding van renteopbrengsten – het verschil in rendement tussen een Amerikaanse staatsobligatie, die als de veiligste belegging ter wereld wordt beschouwd, en aandelen in ondernemingen zonder een gevestigde staat van dienst – bereikte een historisch dieptepunt. Onstabiele landen als Ecuador en wankelende ondernemingen als Chrysler konden bijna net zo goedkoop geld lenen als de regering van de VS. (Tegen 2009 kon Ecuador natuurlijk niet langer aan zijn betalingsverplichtingen voldoen en had Chrysler een faillissement alleen kunnen afwenden doordat de regering op het laatste moment een reddingsoperatie uitvoerde.) En omdat schuld goedkoop was maakten financiers en huiseigenaren er buitensporig gebruik van, en gaven ze boven hun middelen geld uit. De banken en investeerders die al dit goedkope geld fournerden werden gerustgesteld door welgevulde schatkisten van ondernemingen – met winsten die tussen 2002 en 2006 gedurende achttien opeenvolgende kwartalen met dubbele cijfers stegen – en abnormaal lage faillissementscijfers. De goede tijden leken eeuwigdurend.

De wereldeconomie was op een racewagen gaan lijken – duur, met een ongelooflijk bereik en in staat een adembenemende snelheid te halen. In de laatste tien jaar reed iedereen in een racewagen; je voelde de kick van de adrenaline en je beleefde de momenten van extase. Er was

maar één probleem: niemand wist precies hoe je zo'n auto moest besturen. In die laatste tien jaar was de wereldeconomie uitgegroeid tot iets wat niemand ooit eerder had meegemaakt – een geïntegreerd stelsel van ongeveer 125 landen die er allemaal aan deelnamen en zich met een ongehoorde snelheid ontwikkelden. Het leek of die racewagen door 125 verschillende coureurs werd bestuurd – en of niemand eraan gedacht had om schokbrekers te kopen.

Het schuldprobleem

Er waren wel degelijk mensen die behoefte hadden aan schokbrekers. Tijdens de hoogconjunctuur werden die mensen als zwartkijkers beschouwd. Ze vroegen waarom pakketten van hypotheeken met verhoogd risico even hoog gewaardeerd werden als aandelen General Electric. Maar toen het ene jaar na het andere werd afgesloten met oogverblindende winstcijfers of een torenhoge bonus voor de hedge fund manager van het moment, werden de lang toegezegde correctie-maatregelen niet ten uitvoer gelegd en lieten de zwartkijkers zich steeds minder horen. Op Wall Street vond een soort omgekeerde natuurlijke selectie plaats. Boykin Curry, een directeur van Eagle Capital, zei dat in de afgelopen twintig jaar 'het DNA van bijna iedere financiële instelling gevaarlijk gemuteerd was. Elke keer dat iemand rond de tafel aandrong op nieuwe leningen en grotere risico's, stelden de daaropvolgende jaren hem in het gelijk. Deze mensen kregen steeds meer praatjes, werden bevorderd en kregen de zeggenschap over steeds meer kapitaal. En iedereen met bevoegdheden die aarzelde en tot voorzichtigheid maande, werd in het ongelijk gesteld. De behoedzame types raakten steeds verder geïntimideerd, en werden voor promotie gepasseerd. Ze verloren hun greep op het kapitaal.'

Warren Buffett legt uit dat de kern van het probleem gelegen was in steeds hogere niveaus van *leverage* (hefboomwerking) – het mode-woord op Wall Street voor schulden. Het is 'de enige manier waarop

een slimmerik failliet kan gaan,' zei Buffett. 'Je doet slimme dingen, en uiteindelijk word je heel rijk. Als je slimme dingen doet en hefboom gebruikt en op een bepaald moment één ding fout doet, kan dit je ondergang zijn omdat een willekeurig cijfer vermenigvuldigd met nul altijd nul oplevert. Maar het is bemoedigend wanneer de mensen om je heen dit klaarspelen, en het doet sterk denken aan Assepoester op het bal. De mannen zien er allemaal steeds beter uit, de muziek wordt steeds mooier, het wordt steeds gezelliger en je denkt: "Waarom moet ik om kwart voor twaalf weggaan? Ik ga wel weg om twee minuten voor twaalf.'" Dit is in een notendop het verhaal over hoe we in de rampzalige situatie van 2008 terecht zijn gekomen.

In zekere zin maken schulden de kern uit van het hele verhaal. Vanaf het begin van de jaren tachtig hebben de Amerikanen meer geconsumeerd dan geproduceerd – en het verschil goedgeemaakt door te lenen. Dit heeft zich voorgedaan op elk niveau van de samenleving. Huishoudschulden zijn van 86 miljard dollar in 1974 opgelopen tot 14 biljoen dollar in 2008. Alleen al in de afgelopen zeven jaar zijn ze verdubbeld. Het doorsneehuishouden heeft nu dertien creditcards en een schuld van 120 000 dollar op zijn hypotheek. Naar sommige maten gemeten waren huishoudens echter een toonbeeld van zuinigheid. Politici op staats- en plaatselijk niveau, die graag bereid waren om hun kiezers nieuwe basketbalstadions en twaalftaansnelwegen te geven zonder de belastingen te verhogen, begonnen op goed geluk leningen aan te gaan. Ze gaven voor hun lievelingsprojecten obligaties uit, met toekomstige belastingen of loterijinkomsten als dekking. Maar zelfs deze politici werden in de schaduw gesteld door de echte leenkampeon: de federale regering. In 1990 bedroeg de nationale schuld drie biljoen dollar. Tegen het einde van 2008 was hij gestegen tot een bedrag van elf cijfers, boven de tien biljoen dollar. (Op het moment dat ik dit schrijf is het bedrag 10,9 biljoen dollar). De beroemde Klok van de Nationale Schuld in New York City kwam ruimte tekort om alle cijfers in beeld te brengen. De eigenaren zijn voornemens om dit jaar een nieuwe, grotere klok te installeren.

Met andere woorden: de Verenigde Staten zijn een natie van schuldenaren geworden. Er is niets mis met schuld – bij voorzichtig gebruik vormen leningen en hefboomen de levensader van een moderne economie – maar zo buitensporig toegepast is schuld dodelijk. En beide kanten van de vergelijking moeten met elkaar in evenwicht worden gebracht: de Verenigde Staten hadden nooit in een dergelijke positie terecht kunnen komen als er geen naties geweest waren die bereid waren het geld uit te lenen. Dit is het punt waarop de grotere economische en politieke kracht van de ontwikkelingslanden – ‘de opkomst van de anderen’ zoals ik het noem – een rol gaat spelen, een rol die het best door de opkomst van China geïllustreerd kan worden.

Ondanks opwindende jaren van groei zijn de Chinese huishoudens en ondernemingen over het algemeen terughoudend geweest. Ze zetten ongeveer de helft van hun inkomsten op de bank, als appeltje voor de dorst. In combinatie met de sterke groei leidde deze buitengewone zuinigheid ertoe dat China gigantische kapitaalreserves kon opbouwen. Maar dit was niet louter een confuciaans cultuurkenmerk. De Chinese regering had consumptie ontmoedigd en sparen aangemoedigd, deels als een manier om inflatie te bedwingen en de Chinese valuta ondergewaardeerd te houden – wat Chinese producten goedkoop en aantrekkelijk maakte voor de westerse consument. Bovendien hadden landen als China slechte herinneringen aan de Aziatische crisis van 1996, toen de Aziatische economieën instortten en westerse bankiers te hulp kwamen maar daarvoor belastende voorwaarden stelden. Na het herstel besloten Aziatische regeringen – en ook regeringen buiten Azië – hun eigen reserves aan te leggen, zodat ze bij een volgende gelegenheid niet afhankelijk zouden zijn van de goedgunstigheid van vreemden.

In plaats van hun steeds aanzwellende spaartegoeden in de binnenlandse economie te herinvesteren, potte de Chinese overheid deze tegoeden op. Maar hoe moet een regering zijn geld opslaan? Door te kopen wat toen – en nog steeds – als de veiligste belegging ter wereld wordt beschouwd: Amerikaanse staatsobligaties. Door enorme hoe-

veelheden Amerikaanse schulden over te nemen subsidieerden de Chinezen uiteindelijk het gedrag dat deze schulden veroorzaakt had: de Amerikaanse consumptie. Zij financierden onze koopwoede en bouwden een gigantische voorraad schuldbekentenissen in dollars op. De Chinezen spaarden te veel, en de Amerikanen consumeerden te veel. Het stelsel leek in evenwicht.

En het ging niet alleen om China. Ook acht andere landen met opkomende markten hebben een buffervoorraad van 100 miljard dollar of meer opgebouwd, hoofdzakelijk in dollars. Maar alleen China beschikt over reserves in vreemde valuta van boven de twee biljoen dollar, ook hoofdzakelijk in dollars. Afgelopen september werd China de grootste buitenlandse crediteur van Amerika door Japan te passeren, dat niet langer grote hoeveelheden Amerikaanse staatsobligaties aanschaft. (Met 10 procent van alle momenteel uitstaande staatsobligaties in zijn bezit is China waarschijnlijk zonder meer de grootste crediteur van Amerika, maar het Amerikaanse ministerie van Financiën houdt geen overzicht bij van binnenlandse crediteuren.) China is nu in het bezit van de grootste schuldbekentenis van de wereld, en deze draagt de handtekening van Uncle Sam.

Op mondiaal niveau is overmatig sparen een even groot probleem gebleken als overmatige consumptie. De econoom aan Harvard Dani Rodrik heeft uitgerekend dat het wegsturen van zoveel geld naar het buitenland in plaats van dit geld productief te investeren de Chinezen ruwweg 1 procent van hun bnp kost, of meer dan 40 miljard dollar jaarlijks. De leningen uit China waren in feite ook een enorm stimuleringsprogramma voor de Verenigde Staten. Ze hielden de rente laag, wat huiseigenaren aanzette tot herfinanciering, hedge fund managers aanmoedigde om de hefboomwerking verder op te schroeven, en investeringsbanken om met hun balans te goochelen. De Chinese leningen schiepen goedkoop geld, zegt de columnist van de *Financial Times* Martin Wolf, en 'goedkoop geld heeft geleid tot een orgie van financiële innovatie, lenen en uitgeven'.

'Naar het normale zakendoen is geen terugkeer mogelijk,' heeft Wolf

geschreven. Maar op de korte termijn lijken we voorbestemd voor meer van hetzelfde. Niet lang voor zijn ambtsaanvaarding waarschuwde president Barack Obama voor het vooruitzicht van ‘een jarenlang tekort van biljoenen dollars’, terwijl zijn regering nu op alle terreinen, van groene technologie tot gezondheidszorg, de uitgaven verhoogt om onze kwijnende economie nieuw leven in te blazen. Het meeste van dit geld zal van China geleend moeten worden. De Chinezen moeten ook hun eigen economische problemen onder ogen zien, en spenderen 600 miljard dollar – een aanmerkelijke 15 procent van hun bnp – om deze problemen te bestrijden. In feite vragen we de Chinezen de twee grootste fiscale expansies in de menselijke geschiedenis te financieren: die van henzelf en die van ons. En China heeft er alle belang bij om onze koopwoede met zijn leningen te blijven steunen. Anders lijdt de Chinese export schade en komt de sterke economische groei tot stilstand.

Maar de Chinezen hebben wel iets te kiezen. Joseph Stiglitz, een econoom die de Nobelprijs heeft gewonnen, legt uit dat ‘ze de Amerikaanse consumptie zeker gaande willen houden, maar als duidelijk wordt dat dit niet werkt hebben ze nog een plan B’. Plan B zou inhouden dat China zijn eigen consumptie een impuls geeft door overheidsuitgaven en grotere kredietmogelijkheden voor de bevolking. De historicus Niall Ferguson schrijft: ‘Op dit moment is de grote vraag of Chimerica [China plus Amerika] bij elkaar blijft of tengevolge van deze crisis uit elkaar valt. Als het bij elkaar blijft kun je een uitweg uit het donkere bos vinden. Als het uit elkaar valt kunnen we de globalisering vergeten.’

Het beste scenario zou zijn dat China en de Verenigde Staten gaan samenwerken om hun wederzijdse zelfmoordafsprakke geleidelijk af te bouwen. China zou erbij gebaat zijn meer geld in zijn binnenlandse economie te investeren. De Verenigde Staten zouden gebaat zijn bij de dwang om enkele harde beslissingen te nemen die hun uiteindelijke ten goede zullen komen. Al ten minste vanaf de jaren tachtig heeft Amerika gedacht dat het ongelimiteerd kon uitgeven en het moment van terugbetaling voor onbepaalde tijd kon uitstellen. Dit heeft de bui-

tenlandse en binnenlandse politiek van de VS geen goed gedaan. Het heeft Washington arrogant, lui en zorgeloos gemaakt. Maar dit vrije reizen loopt op zijn einde.

Versneld op weg naar de post-Amerikaanse wereld

Hoewel de schaal van de huidige financiële crisis die van alle voorgaande in het recente verleden overtreft, zijn soortgelijke crises wel eerder voorgekomen. In de geschiedenis van het kapitalisme hebben zich velerlei zeepbellen, panieksituaties, financiële instortingen en recessies voorgedaan. In de zeventiende eeuw raakten de Nederlanders buiten zinnen over tulpen; en in de jaren 1840 ontwikkelden de Engelsen een gekte over spoorwegen. Zelfs in de afgelopen decennia hebben er financiële rampen plaatsgevonden in Mexico, Argentinië, Brazilië en bijna elk ander land in Latijns-Amerika. Rusland en zijn voormalige satellieten gingen failliet in de jaren 1990, en aan het eind van hetzelfde decennium was Azië het slachtoffer. De ondergang in 1998 van Long-Term Capital Management, een van de grootste hedge funds ter wereld, was zo zorgwekkend dat de Federal Reserve een reddingsoperatie organiseerde om te voorkomen dat het financiële stelsel zou instorten.

De crisis van 2008 verschilt van eerdere crises omdat hij niet ergens in de buitengewesten is ontstaan, maar in het hart van het wereldkapitalisme, de Verenigde Staten, en zich door de slagaders van het internationale geldwezen heeft verbreid. In tegenstelling tot wat sommige deskundigen beweren, markeert deze crisis niet het einde van het kapitalisme. Maar hij zou wel het einde van een bepaald soort wereldmacht van de Verenigde Staten kunnen betekenen. De huidige economische beroering kan de overgang naar een post-Amerikaanse wereld alleen maar versnellen. Terwijl de Irakoerlog en de buitenlandse politiek van George W. Bush in de ogen van de wereld een einde maakten aan de legitimiteit van de Amerikaanse militair-politieke macht, had de fi-

nanciële crisis eenzelfde effect op de economische macht van Amerika.

Ongeacht hoe mensen dachten over de Amerikaanse buitenlandse politiek, waren ze het er allemaal over eens dat de Verenigde Staten de meest moderne, ontwikkelde en productieve economie van de wereld waren – met de meest geavanceerde kapitaalmarkten. Daarom beschikten de VS niet alleen over leiderschap op het punt van militaire macht en diplomatie, maar ook op het gebied van ideeën. Van over de hele wereld leerden centrale bankiers en ministers van Financiën de grondslagen van hun beroep op Amerikaanse scholen. Politici ontwikkelden hun economisch beleid door het opvolgen van adviezen van de Washington Consensus. De innovaties van Silicon Valley vervulden de hele wereld met afgunst. De diepe, lucratieve kapitaalmarkten van New York werden in alle werelddelen behalve Antarctica bewonderd en geïmiteerd.

Brad Setser, een *fellow* van de Council on Foreign Relations, heeft opgemerkt dat globalisering na de Tweede Wereldoorlog bijna gelijkstond met amerikanisering. Hij schrijft: ‘Buitenlandse leners op zoek naar kapitaal gaven doorgaans obligaties in dollars uit, maakten gebruik van wetgeving uit New York, en richtten zich op de maatstaven van de Securities and Exchange Commission voor openbaarmaking.’ Amerikaanse ideeën en instellingen werden des te aantrekkelijker door het economische succes van dit land.

De instorting van Wall Street zal deze aantrekkingskracht sterk doen afnemen. In 2009 zal de Amerikaanse economie krimpen of stagneren, en daarna mogelijk nog jarenlang een langzame groei kennen vanwege de schuldenlast. Voor het grootste deel van Europa geldt hetzelfde. Natuurlijk heeft de economische activiteit wereldwijd te lijden gehad van deze instorting van de eerste wereld. En omdat het geldwezen volledig geglobaliseerd is, zijn de aandelenmarkten over de hele wereld ingestort. Maar de onderliggende economieën in de grote opkomende markten – China, India en Brazilië – zijn nu zo groot dat zij (op grond van de binnenlandse vraag) een behoorlijke economische activiteit in stand kunnen houden die niet afhankelijk is van export

naar het Westen. Vandaar de schatting van het Internationale Monetaire Fonds dat 100 procent van de mondiale groei in 2009 afkomstig zal zijn van opkomende markten. Hoewel de financiële markten van deze landen met die van de Verenigde Staten verbonden zijn, beginnen hun economieën zich, voor de eerste keer in de geschiedenis, in zekere mate van de Amerikaanse economie los te maken.

Wereldmacht is in de eerste plaats macht over ideeën, agenda's en modellen. De constatering dat een groot deel van de financiële innovatie in het afgelopen decennium weinig meer tot stand heeft gebracht dan een kaartenhuis, holt de Amerikaanse macht uit. Vanaf dit moment zal het meer inspanning kosten om Amerikaanse ideeën aan de rest van de wereld te verkopen. Ontwikkelingslanden zullen kiezen voor het economische beleid dat het best bij hen past, en met toenemend zelfvertrouwen. 'Het financiële stelsel van de VS werd als een model beschouwd, en we hebben ons uiterste best gedaan om er zoveel mogelijk van over te nemen,' zei Yu Yongding, een voormalig adviseur van de Chinese centrale bank, aan het eind van september 2008. 'Maar we hebben plotseling ontdekt dat onze leermeester niet onfeilbaar is, en daarom zullen we bij de vormgeving van ons financiële stelsel voortaan meer onze eigen ideeën volgen.'

De opkomst van de anderen is in de kern een economisch verschijnsel, maar de overgang waarvan we getuige zijn is niet alleen een kwestie van dollars en centen. Hij heeft politieke, militaire en culturele gevolgen. Naarmate andere landen sterker en rijker worden, en nu de Verenigde Staten zich moeten inspannen om het vertrouwen van de wereld terug te winnen, mogen we van opkomende naties meer uitdagend en zelfbewust gedrag verwachten. In één en dezelfde maand van de afgelopen zomer confronteerde India de Verenigde Staten voluit bij de handelsbesprekingen in Doha, bezette Rusland delen van Georgië en was China de gastheer van de meest spectaculaire en duurste Olympische Spelen in de geschiedenis (die meer dan 40 miljard dollar kostten). Tien jaar geleden zou geen van deze drie landen voldoende macht en zelfvertrouwen hebben gehad om zo op te treden. Zelfs wanneer hun groei-

tempo afneemt, wat zeker het geval zal zijn, zullen deze landen hun nieuwe rol in het mondiale stelsel niet stilzwijgend opgeven.

Kijk naar enkele voorbeelden. In de laatste tien jaar hebben de Verenigde Staten hun invloed uitgebreid naar gebieden die eeuwenlang binnen de Russische invloedssfeer hadden gelegen. In het tijdperk van Amerikaanse dominantie na de Koude Oorlog berustte Moskou hierin. Het had Washington nodig voor gereed geld en ondersteuning. Maar in 2008 was Rusland als mogendheid weer opgeleefd. In februari 2009 besloot de Kirgizische Republiek de Amerikaanse luchtmachtbasis in Manas te sluiten, een basis die onmisbare luchtsteun verschaftte voor operaties in Afghanistan en die nog belangrijker was geworden na de sluiting van een andere basis in Oezbekistan in 2005. Het motief was geld. De Verenigde Staten hadden 55 miljoen dollar per jaar betaald voor het gebruik van de basis en hadden zich bereid verklaard tot een betaling van 100 miljoen dollar per jaar. De Russische regering, die zich verzette tegen het idee van een semipermanente Amerikaanse militaire aanwezigheid in zijn achtertuin, bood een hulppakket ter waarde van 2,3 miljard dollar dat de Amerikaanse financiële steun volledig in de schaduw stelde en dat bestond uit 180 miljoen dollar kwijtschelding van schulden, 150 miljoen dollar hulp en een lening van 2 miljard dollar voor het afbouwen van een hydro-elektrische energiecentrale. Deze centrale wordt een gemeenschappelijke onderneming en zal de energieproductie van de Kirgizische Republiek met 40 procent verhogen, waardoor de export van energie uit dit land mogelijk zijn volledige potentieel zal realiseren. Zelfs met olieprijsen die gezakt zijn tot 40 dollar per vat zal Rusland nog steeds in staat zijn een zelfstandiger buitenlands beleid te gaan voeren.

Zelfs een nieuwe Amerikaanse bondgenoot als India behoudt zijn onafhankelijkheid van de Verenigde Staten. New Delhi is Washington dankbaar voor zijn steun bij het legitimeren van India als een normale kernmogendheid, maar ligt dwars in belangrijke kwesties op het gebied van veiligheid. Ondanks sterke Amerikaanse druk beschouwt India Iran eenvoudigweg niet als de dreiging die de Verenigde Staten in dit land

zien. India toonde zich bereid om bij het Internationale Atoomagentschap één keer met de Verenigde Staten mee te stemmen, maar blijft uitgebreide contacten met Iran onderhouden, waaronder het uitvoeren van gemeenschappelijke marineoefeningen. India ziet Iran als een handelspartner en weigert dit land op enigerlei wijze te isoleren. In april 2008 verzochten de piloten van president Mahmoud Ahmadinejad om een tussenlanding in New Delhi om brandstof in te nemen toen de Iraanse leider terugkeerde van een bezoek aan Sri Lanka. De Indiase regering deed direct een formele uitnodiging en veranderde de reisonderbreking van zes uur in een staatsbezoek.

Ook de huidige toestand van het IMF en de Wereldbank houdt nuttige lessen in. Deze instellingen, die door Amerikaanse ideeën en Amerikaans geld worden overheerst, worden sinds lang beschouwd als instrumenten van Amerikaanse beïnvloeding. En op dit moment, schrijft Setser, 'hebben opkomende economieën als China, Rusland, India, Saudi-Arabië, Korea en zelfs Brazilië, niet alleen het IMF niet langer nodig; ze zijn steeds beter in staat om met het IMF te wedijveren. Saudi-Arabië fungeert al als vangnet voor Libanon. Venezuela heeft Argentinië geholpen bij zijn terugbetaling aan het IMF. Bekostiging van ontwikkeling door China biedt een alternatief voor leningen van de Wereldbank.'

Een nog beter voorbeeld van de vergaande veranderingen in verband met de opkomst van de anderen is te lezen uit de berichtgeving over de top van de G20-landen in Washington DC van november 2008. Elke eerdere financiële crisis was behandeld door het IMF, de Wereldbank of de G7 (en later de G8). Bij eerdere crises speelde het Westen de rol van de strenge schoolmeester die een roerige klas tot de orde roept. Deze lessen lijken nu vergeten te zijn. We moeten bedenken dat de Verenigde Staten en andere westerse landen ten tijde van de Aziatische financiële crisis van de Aziaten eisten dat ze drie stappen moesten zetten: slechte banken failliet laten gaan, hun uitgaven beheersen en hun rentevoet hooghouden. In zijn eigen crisis heeft het Westen op al deze drie punten precies het omgekeerde gedaan.

In elk geval kon deze crisis niet door het Westen op eigen kracht

worden aangepakt. Voor een doeltreffende reactie in een sterk geïntegreerde mondiale economie moesten alle belangrijke spelers van de wereld – met inbegrip van de grootste opkomende economieën – actief deelnemen. Voor het verschaffen van kapitaal waren landen als China en Saudi-Arabië van cruciaal belang. En op het punt van legitimiteit waren de oude westerse instellingen plotseling achterhaald geworden, als overblijfselen uit een niet langer bestaande wereld, en konden zij niet langer op eigen kracht een mondiale oplossing doorzetten. De crisis maakte duidelijk dat zelfs de Verenigde Staten niet langer zelfstandig kon opereren. Daarom werd er voor de eerste keer een bijeenkomst samengeroepen van regeringsleiders van de G20 – de G8 aangevuld met de grootste opkomende naties.

Natuurlijk is niet alles veranderd. De bijeenkomst van de G20 is nog steeds in Washington gehouden, en president George W. Bush kreeg een belangrijke rol toebedeeld bij het opstellen van de agenda. We hebben te maken met een nieuwe wereld, maar niet noodzakelijk een wereld waaruit Amerika is uitgebannen. Amerika is nog steeds het belangrijkste land van de wereld, in staat om op elk gebied en in elk werelddeel invloed uit te oefenen op een manier waartoe geen enkele andere grote mogendheid in staat is. Amerika blijft, in de woorden van de Duitse schrijver Josef Joffe, ‘de supermacht bij gebrek aan beter’. Maar we leven nu in een wereld waarin gezamenlijk optreden niet alleen wenselijk, maar ook noodzakelijk is.

We zitten allemaal aan elkaar vast

Internationale samenwerking is een lastig gegeven. Zelfs wanneer de bereidheid aanwezig is, zijn er vaak geen duidelijke mogelijkheden. Afghanistan is het model voor een succesvolle multilaterale operatie – ten minste in theorie. De invasie had de steun van de Verenigde Naties en de wereldgemeenschap. De militaire inspanning, die nu al zeven jaar duurt, omvat troepen uit Engeland, Canada, Polen – en zelfs

uit Frankrijk. De Wereldbank, USAID en nationale regeringen hebben miljarden bijgedragen om de infrastructuur van het land weer op te bouwen. En toch dreigt de oorlog nog steeds te mislukken. De regering van Hamid Karzai oefent haar gezag slechts uit over minder dan een derde van het land. Buiten Kabul ligt het uiteindelijke gezag bij de krijgsheren. Hoewel de Taliban verzwakt zijn, zijn ze verontrustend veerkrachtig gebleven. Opium is het voornaamste exportproduct van het land geworden. En de meeste landen – van aangrenzende staten als Pakistan tot Europese partners als Duitsland – zijn er veel sterker op gebrand om van hun verplichtingen ontslagen te worden dan ze tot het einde te vervullen. Verlicht internationalisme wordt maar al te vaak door bekrompen nationalisme overtroefd.

Afghanistan leert ons dat multilateralisme niet gemakkelijk en niet altijd effectief is. Maar de operatie in Afghanistan heeft geleden onder een gebrek aan aandacht – de regering van George Bush had het te druk met het verkopen en vervolgens voeren van een oorlog in Irak – en kan nog steeds tot een goed einde worden gebracht. Bovendien vereisen de problemen van dit moment een multilaterale oplossing zelfs in het geval dat deze buitengewoon moeilijk gevonden kan worden. Bijna elk serieus probleem waarmee we op dit moment geconfronteerd worden heeft betrekking op meer dan één land. Terrorisme, financiële crisis, besmettelijke ziekte, energie, veiligheid: al deze problemen vereisen geëördineerde reacties, en in sommige gevallen instellingen die deze reacties ten uitvoer kunnen leggen.

Neem een eenvoudig voorbeeld als besmettelijke ziekte. Je kunt er bijna zeker van zijn dat een uitbraak daarvan zich wijd en zijd zal verspreiden. Dit betekent dat we er allemaal bij gebaat zijn om de aard van de ziekteverwekker zo snel mogelijk vast te stellen, de patiënten te isoleren en een behandeling te ontwikkelen. Idealiter zou de Wereldgezondheidsorganisatie in staat moeten zijn om hierop in te springen, monsters van het virus toegezonden te krijgen, een definitieve diagnose op te stellen en richtlijnen uit te vaardigen voor de omgang met de ziekte. Helaas is de deze organisatie ondergefinancierd en onderbe-

mand, en heeft zij geen gezag om regels te stellen die door iedereen opgevolgd moeten worden. China hield een uitbraak van vogelgriep binnen zijn grenzen wekenlang geheim tot de wereld er lucht van kreeg. Op een bepaald moment weigerde Indonesië griepmonsters af te staan omdat het bang was dat deze gebruikt zouden worden om dure vaccins te maken die dit land zich niet kon veroorloven.

Dit is de wereld waartegenover president Barack Obama zich gesteld ziet: een slordige en twistzieke wereld, met weinig gemakkelijke antwoorden. Maar ondanks alle problemen is deze wereld nog steeds opmerkelijk vreedzaam. Oorlog tussen grote mogendheden is ondenkbaar. Volgens bepaalde maatstaven, zoals sterftcijfers bij de burgerbevolking, leven we momenteel in het meest vreedzame tijdperk in de geschiedenis. En Al Qaida, de eerste grote dreiging van de 21e eeuw, is ontworteld geraakt en in de verdediging gedrongen naarmate moslims over de hele wereld zijn teruggeschrokken van de verheerlijking van geweld en de bereidheid om burgers te doden, zelfs wanneer deze burgers moslims zijn. De verkiezing van Barack Obama, een multi-etnische Amerikaanse wereldreiziger met een islamitische vader en Hussein als middelste naam, heeft de terroristische groep overdonderd. In een recente video zijn de leiders van Al Qaida overgegaan tot slappe persoonlijke aanvallen op de nieuwe president, die ze een 'huisneger' noemen. Hun bezorgdheid is begrijpelijk: de verkiezing van Obama is een symbool van hoop voor de wereld en een bedreiging van de verfoeilijke ideologie van Al Qaida.

Natuurlijk blijven mensen zich zorgen maken dat de vrede in overgangstijden overboord wordt gegooid. Vanaf het moment dat Thucydides opmerkte dat de machtsverschuiving van Sparta naar Athene de grondoorzaak van de Peloponnesische Oorlog was, hebben politici en historici zulke overgangen met zorg gevolgd. Maar deze keer hoeft de opkomst van de anderen, als deze behoorlijk in banen wordt geleid, niet destabiliserend te werken. Amerika is niet bezig snel ten onder te gaan en staat niet op het punt door één enkel ander land vervangen te worden. In de kern van de zaak verbindt deze crisis ons allemaal met elkaar. Andere landen kunnen een belangrijke stabiliserende rol spelen. En niet alleen

in de economie. Tijdens het conflict tussen Rusland en Georgië was het de Franse president, Nicolas Sarkozy, die naar Moskou ging, niet Bush. Toen Israël en Syrië in de afgelopen zomer besprekingen aangingen, was het Turkije dat als bemiddelaar optrad, niet Washington. En toen in de afgelopen meimaand de politieke facties in Libanon elkaar voor de zoveelste keer met wapens en geweld te lijf gingen, was de enige die in staat was hen aan de onderhandelingstafel te brengen de sjeik van Qatar. In geen van deze zaken hebben de Verenigde Staten een hoofdrol vervuld. Tien jaar geleden was dit ondenkbaar. Op dit moment is het niets bijzonders. Hoewel een assertievere wereld meer ruziezoekers en demagogen bevat, herbergt hij ook meer onderhandelaars en regionale leiders die er belang bij hebben de vrede te bewaren. Wanneer hun bijdrage aangemoedigd en georganiseerd kan worden, kan deze tot verbetering leiden.

De meeste grote mogendheden hebben enkele fundamentele belangen en idealen met de Verenigde Staten gemeen. Deze gemeenschappelijke elementen zouden de wereld in de richting van grotere stabiliteit en toegenomen welvaart moeten brengen. Er blijft een reëel gevaar dat Washington zijn invloed te weinig zal aanwenden en daardoor chaos en instabiliteit zal teweegbrengen, of te dominant zal optreden waardoor het andere landen tegen zich inneemt, en zij hun eigen koers gaan uitstippelen. Dat de Verenigde Staten hun politieke en militaire macht verstandig gebruiken blijft de belangrijkste voorwaarde voor mondiale stabiliteit. De Verenigde Staten moeten regels, instellingen en diensten verschaffen om de grootste problemen van de wereld te helpen oplossen, terwijl zij andere landen – vooral de opkomende mogendheden – actief laten participeren.

In de afgelopen decennia hebben de Verenigde Staten dit soort leiderschap niet uitgeoefend. Maar Parijs, Londen, Moskou, Beijing en New Delhi hebben dat evenmin. Europa is onwillig geweest om macht af te staan aan het IMF en andere instellingen, en veel landen met een opkomende markt beschermen hun soevereiniteit even angstvallig als de Verenigde Staten, of zelfs in nog hogere mate. Tenzij we manieren

vinden om de regels en instellingen van mondiale samenwerking uit te breiden en te versterken – op het gebied van economie, energie, klimaatverandering, ziekte, drugs, migratie en een groot aantal andere kwesties – zal de wereld, ongeacht de schuldvraag, nog verdere crises doormaken en zullen de regeringen overhaast en ad hoc reageren – te weinig en te laat. We kunnen niet met vernieuwde kracht uit de huidige crisis tevoorschijn komen tenzij de grote landen in de wereld groot-schalig en vasthoudend samenwerken.

Als we daarentegen onze krachten bundelen voor het aanpakken van de gemeenschappelijke problemen van de mensheid, kan dit voor ons allemaal enorme kansen inhouden. Stel je voor dat we een beleid kunnen vormgeven waardoor dit buitengewone proces van globalisering en groei in stand kan blijven en zich naar elke sector van de samenleving kan uitbreiden, zodat de levensstandaard en de gezondheid van de allerarmsten verbeteren en steeds meer mensen in staat worden gesteld hun mogelijkheden te ontwikkelen.

Als we samenwerken en deze crisis te boven komen, blijven er onbegrensde mogelijkheden voor verdere ontwikkeling. De wereldeconomie houdt de belofte in van een menswaardig bestaan voor iedereen waar dan ook. Communicatiemiddelen stellen ons allemaal in staat elkaar te leren kennen en van elkaar te leren als nooit tevoren. Politieke samenwerking kan de rivaliteit tussen grote mogendheden een vreedzamer karakter geven. Elke dag brengen mensen overal ter wereld verbijsterende dingen tot stand. Het moment is aangebroken waarop hun regeringen deze menselijke creativiteit moeten evenaren met hun eigen vernieuwingsgezindheid en door nieuwe vormen van samenwerking te scheppen. De grote uitdaging aan Barack Obama en deze generatie van leiders is de vorming van een nieuw stelsel van internationale betrekkingen, dat leidt tot echte en effectieve mondiale samenwerking in de aanpak van de grote gemeenschappelijke kwesties die ons allen aangaan. Dit is het grote project van de 21e eeuw: een nieuwe architectuur die garanties inhoudt voor vrede, groei en vrijheid in de hele wereld.